

Галина Володимирівна ЛАВРИК,
доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри правознавства
Полтавського університету економіки і торгівлі,
вул. Коваля, 3, Полтава, 36014
Lavruk-07@mail.ru

УДК 340.12 : 346.27 (477)

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВІДНОСИН МІЖ ДЕРЖАВОЮ І КООПЕРАТИВНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ В УКРАЇНІ

Досліджено реальну позитивну значущість теоретико-правових засад взаємовідносин між державою і кооперативними організаціями для забезпечення прав і законних інтересів кооперативних організацій та їх членів, максимального сприяння розвитку і зміцненню їх господарської самостійності. Йдеться про перспективи і можливості наповнення законодавчих та інших нормативно-правових актів загальнотеоретичними положеннями, завдяки яким набуває певних стійких ознак практика використання потенційно ефективних процедур і механізмів відносин між органами державної влади та органами місцевого самоврядування і всією системою кооперативних організацій в Україні. Звертається увага на те, що логічним підґрунтям закріплення в Законі України "Про сільськогосподарську кооперацію" положення про те, що державна підтримка сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів здійснюється відповідно до державних та регіональних програм за рахунок державного і місцевих бюджетів у порядку, встановленому законом, стало розроблення та здійснення державних цільових програм, спрямованих на розвиток сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року, а також регіональних програм, окремі з яких передбачають завдання і заходи з удосконалення нормативно-правової бази, що регламентує діяльність сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, надання організаційної підтримки створенню сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів.

Ключові слова: теоретико-правові засади, відносини держави і кооперативних організацій, система кооперативних організацій (система кооперації), права і законні інтереси кооперативних організацій та їх членів.

З виробленням інструментарію понятійного розуміння кооперації як узагальненої категорії, визначенням її мети, основних завдань, а також відображенням в існуючій системі правового регулювання принципів кооперації подальше формування і здійснення достатньо вираженої і спрямованої на довгострокову перспективу державної політики сприяння розвитку кооперації, функціонування всієї системи кооперативних організацій¹, налагодженню ефективних відносин між державою і кооперативними організаціями становить

© Лаврик Г. В., 2014

¹ У Концепції розвитку національного кооперативного руху майбутній розвиток української кооперації пов'язується із розвитком виробничих, обслуговуючих, споживчих і багатопрофільних кооперативів у сільському і лісовому господарстві, сировинно-видобувних галузях, промисловості, будівництві, на транспорті, у сфері торговельних, побутових, соціальних, культурних і фінансових послуг, як це відбувається у розвинутих країнах світу [1, с. 17–18].

неабиякий інтерес для науки і державотворчої практики. Так сталося, що на етапі державного керівництва кооперацією як одному з двох основних етапів у відносинах держави і кооперації [2, с. 232]. Українська держава успадкувала досить розвинену і розгалужену систему кооперативних організацій. У 1991 році в країні налічувалося 51,9 тис. колективних господарств та 20,2 тис. сільських і районних споживчих товариств. Промислова кооперація була націоналізована, розвиток інших видів і напрямів кооперативного руху, які існували в цей час у європейських країнах, був заборонений. Щоправда, у 1970–1980-х роках організаційні форми кооперації були поширені у житловому будівництві, але започатковані на цій основі житлові кооперативи не мали власної організаційної структури і підпорядковувалися органам місцевого самоуправління, житлово-комунальним органам [3].

У теоретичних уявленнях вітчизняних і зарубіжних учених-економістів, юристів, фахівців у галузі державного управління, практиків про державну політику сприяння розвитку кооперації (або кооперативну політику, або державну кооперативну політику), загальні умови розвитку кооперативних організацій — формування єдиної державної регуляторної політики у сфері їх підприємницької діяльності — і комплексний механізм державного регулювання розвитку сільськогосподарської виробничої та обслуговуючої кооперації [4; 5], а також про взаємини держави і кооперації та їх еволюцію [6] у рамках певної концепції, діяльність органів державної влади, політичної еліти, інших інститутів політичної системи суспільства по створенню та вдосконаленню розгалуженої і вкоріненої в національній економіці кооперативної системи в країні [7] поступово набуває системного характеру. Це дозволяє виявляти якісні зміни в інституційному, зокрема законодавчому і нормативно-правовому забезпеченні сприяння розвитку кооперації як науково обґрунтованої, послідовної діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування щодо створення належних умов для досягнення мети й основних завдань кооперації, функціонування кооперативної системи в цілому, забезпечення зростаючої ролі кооперативного руху у сферах економічної, соціальної і гуманітарно-культурної діяльності держави та міжгалузевих сферах [8]. Виходячи з цього, **метою статті** є розгляд теоретико-правових засад сприяння налагодженню ефективних відносин між органами державної влади та органами місцевого самоврядування і всією системою кооперативних організацій (системою кооперації)².

З-поміж найважливіших типів і видів державної політики як багатовекторної системи, що відтворює динамічну єдність і взаємодію пріоритетних сфер розвитку суспільства, державна політика сприяння розвитку кооперації, функціонування всієї системи кооперативних організацій (або державна політика у сфері підтримки розвитку кооперації (системи кооперації)) постає як невід’ємна складова утвердження і забезпечення прав і свобод, законних інтересів людини і громадянина, забезпечення соціальної спрямованості економіки та сталого соціально-економічного розвитку. Із прийняттям Основного закону — Конституції України, законодавчих та інших нормативно-правових актів з питань кооперації, затвердженням стратегічних документів розвитку окремих видів кооперативних організацій вона спрямовується на забезпечення захисту прав усіх суб’єктів права власності і господарювання, соціальної спрямованості економіки України, рівності всіх суб’єктів права власності перед законом (ст. 13) [10], а також на забезпечення громадянам України права на свободу об’єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів (ст. 36) [10], що фактично є головним чинником здійснення і захисту прав та задоволення економічних, соціальних та інших потреб членів кооперативних організацій, поліпшення їх економічного стану. У цьому

² В Україні станом на 01.01.2014 р. відповідно до Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України (ЄДРПОУ) зареєстровано 33 806 кооперативів, з них 2 647 виробничих кооперативів, 20 620 обслуговуючих кооперативів, 809 споживчих кооперативів, 1 192 сільськогосподарські виробничі кооперативи, 1 035 сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів [9].

контексті вкрай важливим є сприяння налагодженню ефективних відносин між державою і всією системою кооперативних організацій (системою кооперації).

З точки зору поглядів, вироблених щодо відмінності в змісті і сутності відомої за радянських часів взаємодії кооперації і держави, коли мала місце “реалізація останньою структуроутворюючої функції, оскільки кооперативний рух у своїй практиці не враховував іманентно властиві кооперації принципи функціонування та виконував підлеглу роль щодо процесів державного розподілу і перерозподілу матеріальних благ і послуг” [11], у сучасних період дістає все більшого поширення “тенденція перетворення структуроутворюючої функції в системоутворюючу, здебільшого забезпечену процесами глобалізації та визнання за кооперацією особливої соціально-економічної значущості” [11]. Ця тенденція сприяє досягненню соціально-економічного ефекту відносин між державою і всією системою кооперативних організацій (системою кооперації), що, у свою чергу, потребує врахування стратегії і пріоритетних взаємодоповнювальних напрямів подальшого всебічного розвитку виробничої кооперації, підтримки розвитку обслуговуючої, насамперед сільськогосподарської, кооперації, покладення на державу в особі відповідних органів державної виконавчої влади завдань щодо досягнення, перспектив і пріоритетів соціально-економічного розвитку споживчої кооперації, передбачених у Стратегії розвитку споживчої кооперації України (2004–2015 рр.) [12], щодо розбудови розвинутої системи кредитної кооперації [13], а також врахування закономірностей і сучасних тенденцій розвитку багатofункціональних (універсальних) кооперативів.

Водночас слід відстоювати зростаючу роль кооперації в стимулюванні розвитку окремих галузей та виробництв, сфер економічного розвитку, наприклад малого підприємництва. До плану заходів із виконання Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва в Україні донедавна включалися заходи щодо сприяння розвитку виробничої кооперації на умовах франчайзингу та інших форм використання підприємцями торговельних марок провідних фірм; щодо сприяння розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації, головним чином, в очікуванні таких результатів як запровадження механізму виробничої кооперації між великими та малими підприємствами, підвищення конкурентоспроможності малих підприємств, підтримка існуючих та утворення нових сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів тощо [14; 15; 16]. При цьому не допускалося, на нашу думку, змішування цих заходів із низкою заходів щодо розвитку малого підприємництва, як, власне, й ототожнення державної кооперативної політики із державною політикою сприяння розвитку малого підприємництва (державною політикою у сфері підтримки і розвитку малого підприємництва).

З цих міркувань (а відповідно і намірів) встановлення Законом України “Про кооперацію” відносин між державою та кооперативними організаціями відкриває перспективи і реальні можливості наповнення законодавчих та інших нормативно-правових актів загальнотеоретичними положеннями, завдяки яким практика використання потенційно ефективних процедур і механізмів відносин між органами державної влади та органами місцевого самоврядування і всією системою кооперативних організацій (системою кооперації) набуває певних стійких ознак. Попри гарантування державою додержання прав і законних інтересів кооперативних організацій та їх членів, максимальне сприяння розвитку і зміцненню їх господарської самостійності (ст. 37), положення цього Закону України про заборону втручання органів державної влади та органів місцевого самоврядування у фінансово-господарську та іншу діяльність кооперативних організацій, крім випадків, прямо передбачених законом, а також його положення про те, що збитки, завдані кооперативній організації внаслідок виконання рішень органів державної влади, органів місцевого самоврядування або їх посадових осіб, а також внаслідок невиконання чи неналежного виконання органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування передбачених законодавством обов’язків щодо цієї організації, підлягають відшкодуванню у встановленому порядку (ст. 37) [17],

продовжують перебувати серед неунормованих механізмів підтримки кооперативів органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування.

Логічним підґрунтям появи в Законі України “Про сільськогосподарську кооперацію” положення про те, що державна підтримка сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів здійснюється відповідно до державних та регіональних програм за рахунок державного і місцевих бюджетів у порядку, встановленому Законом (ч. 3 ст. 15) [18], було існування двох державних цільових програм, спрямованих на розвиток сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів — Програми розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на 2003–2004 роки [19]³ та Державної цільової економічної програма підтримки розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на період до 2015 року [20]⁴. Втім, сьогодні не існує жодної цільової програми підтримки розвитку кооперації (системи кооперативних організацій). Підтримка сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів здійснюється лише в рамках Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року [22]. Бюджетні кошти спрямовуються для придбання сільськогосподарської техніки, обладнання та устаткування вітчизняного виробництва. Фінансова підтримка надається кооперативу в розмірі 90 відсотків вартості техніки без урахування сум податку на додану вартість за умови попередньої оплати кооперативом постачальнику техніки 10 відсотків її вартості та укладення з управлінням відповідного договору.

Регіональні програми, як правило, повторюють положення державних програм, водночас окремі з них є доповненням державних програм і передбачають напрями й заходи з удосконалення нормативно-правового та організаційного забезпечення щодо регламентації та стимулювання регіональної виробничої та сільськогосподарської кооперації, діяльності обласних органів державної влади з розвитку кооперації, діяльності виконкомів міських рад та райдержадміністрацій з розвитку внутрішньообласної кооперації та інші [23], а також передбачають завдання і заходи з удосконалення нормативно-правової бази, що регламентує діяльність сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, надання організаційної підтримки створенню сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, поліпшення матеріально-технічної бази сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів [24] тощо.

Таким чином, із визначенням сутності і змісту кооперації, її мети, основних завдань, а також відображенням в існуючій системі правового регулювання принципів кооперації теоретико-правові засади відносин між державою і кооперативними організаціями набувають реальної позитивної значущості для забезпечення прав і законних інтересів кооперативних організацій та їх членів, максимального сприяння розвитку і зміцненню їх господарської самостійності, а також для подальшого всебічного розвитку виробничої кооперації, обслуговуючої, насамперед, сільськогосподарської кооперації, споживчої, кредитної кооперації, функціонування системи кооперації в цілому.

Встановлені в Законі України “Про кооперацію” теоретико-правові засади відносин між державою та кооперативними організаціями відкривають перспективи і реальні можливості наповнення законодавчих та інших нормативно-правових актів загальнотеоретичними положеннями, завдяки яким набуває певних стійких ознак практика використання потенційно ефективних процедур і механізмів взаємовідносин між органами державної влади та органами місцевого самоврядування і всією истемою кооперативних організацій.

³ Втратила чинність через обмежений термін дії програми.

⁴ Втратила чинність на підставі постанови Кабінету Міністрів України від 22.06.2011 р. № 704 [21].

Список використаних джерел

1. Концепція розвитку національного кооперативного руху [Текст]. — К. : Друкарня “Укоопстачмаш”, 2001. — 76 с.
2. Кооперативне право [Текст] : підручн. для кооперат., сільськогосп., економ., юрид. вищих навч. закладів і фак. / за ред. В. І. Семчика. — К. : Ін Юре, 1998. — 336 с.
3. *Артеменко, В. М.* Консолідація кооперативного руху в Україні (1991–2007) / В. М. Артеменко // Українська кооперація. — № 1. — 2008 [Електронний ресурс] Журнал “Українська кооперація”. — URL : <http://ukrcoop-journal.com.ua/2008-1/num/artemenko2.htm>.
4. Кооперація в агробізнесі [Текст] : підручн. / Ф. В. Горбонос, Л. А. Янковська, А. О. Павленчик та ін. — Львів : Львівський університет бізнесу та права, 2011. — 360 с.
5. *Бабаєв, В. Ю.* Державне регулювання розвитку обслуговуючої кооперації в аграрній сфері [Текст] : дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 / Бабаєв Валерій Юрійович ; Національна академія держ. управління при Президенті України ; Харківський регіональний ін-т держ. управління. — Х., 2007. — 222 арк.
6. *Гладкий, С. О.* Кооперативне законодавство УСРР 1920–х років як явище правової реальності [Текст] / С. О. Гладкий. — Полтава : РВВ ПУЕТ, 2010. — 522 с.
7. *Кошкин, А. П.* Кооперативная политика в современной России / А. П. Кошкин [Електронний ресурс] Кооперативы против бедности. — URL : <http://pravo-wmeste.ru/2012/kooperativnaya-politika-v-rossii-prodolzhenie>.
8. *Лаврик, Г. В.* Теоретико-правові засади державної політики сприяння розвитку кооперації (кооперативної системи) / Г. В. Лаврик // Форум права. — 2013. — № 1. — С. 576–581 [Електронний ресурс] Національна бібліотека України ім. В. М. Корецького. — URL : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2013_1_97.pdf.
9. Єдиний державний реєстр підприємств та організацій України (ЄДРПОУ) [Електронний ресурс] Державна служба статистики України. — URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
10. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. № 254к/96–ВР [Текст] // ВВР. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
11. *Шепилова, Ю. Г.* Научное обоснование государственной кооперативной политики как фактор построения социально ориентированной экономики [Текст] : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. эконом. наук : спец. 08.00.05 “Экономика и управление народным хозяйством (макроекономика)” / Ю. Г. Шепилова. — Ростов-на-Дону, 2007. — 19 с.
12. Стратегія розвитку споживчої кооперації України (2004–2015 рр.) [Текст]. — К. : СП “Друкарня “Укоопстачмаш”, 2004. — 62 с.
13. Про схвалення Концепції розвитку системи кредитної кооперації : розпорядження Кабінету Міністрів України від 07.06.2006 р. № 321–р [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/321-2006-p>.
14. Про затвердження плану заходів з виконання у 2010 році Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.02.2010 р. № 274–р [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/274-2010-p>.
15. Про затвердження плану заходів з виконання у 2011 році Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 06.04.2011 р. № 273–р [Текст] // Урядовий кур'єр. — 2011. — 8 червня.
16. Про затвердження плану заходів з виконання у 2012 році Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 31.05.2012 р. № 331–р [Текст] // Урядовий кур'єр. — 2012. — 17 липня.
17. Про кооперацію : Закон України від 10.07.2003 р. № 1087–IV [Текст] // ВВР. — 2004. — № 5. — Ст. 35.
18. Про сільськогосподарську кооперацію : Закон України від 17.07.1997 р., у ред. Закону від 20.11.2012 р. № 5495–VI [Текст] // ВВР. — 2013. — № 50. — Ст. 698.
19. Про затвердження Програми розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на 2003–2004 роки : постанова Кабінету Міністрів України від 12.12.2002 р. № 1858 [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1858-2002-p>.

20. Про затвердження Державної цільової економічної програми підтримки розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на період до 2015 року : постанова Кабінету Міністрів України від 03.06.2009 р. № 557 [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/557-2009-п>.
21. Про скорочення кількості та укрупнення державних цільових програм : постанова Кабінету Міністрів України від 22.06.2011 р. № 704 [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/704-2011-п>.
22. Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року : постанова Кабінету Міністрів України від 19.09.2007 р. № 1158 [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1158-2007-п>.
23. Регіональна програма розвитку внутрішньообласної кооперації на 2013–2017 роки : затв. рішенням сесії Луганської обласної ради від 17.08.2012 р. № 14/25 [Проект] [Електронний ресурс] Луганська обласна державна адміністрація. — URL : <http://www.loga.gov.ua/oda/documents/project-npa>.
24. Про обласну цільову економічну програму підтримки розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на період до 2015 року : схв. розпорядженням голови Закарпатської державної адміністрації від 15.07.2009 р. № 348 [Електронний ресурс] Закарпатська обласна адміністрація. — URL : <http://www.carpathia.gov.ua/ua/catalog/item/2745.htm>.

*Рекомендовано до друку кафедрою правознавства
Полтавського університету і торгівлі
(протокол № 6 від 29 січня 2014 року)*

Надійшла до редакції 17.02.2013

Лаврик Г. В. Теоретико-правовые начала взаимоотношений государства и кооперативных организаций в Украине

Исследуется реальная положительная значимость теоретико-правовых начал взаимоотношений между государством и кооперативными организациями для обеспечения прав и законных интересов кооперативных организаций и их членов, максимального содействия развитию и укреплению их хозяйственной самостоятельности. Говорится о перспективах и возможностях наполнения законодательных и других нормативно-правовых актов общетеоретическими положениями, благодаря которым приобретает определенные устойчивых признаков практика использования потенциально эффективных процедур и механизмов взаимоотношений между органами государственной власти, органами местного самоуправления и всей системой кооперативных организаций Украины. Обращается внимание на то, что логическим основанием закрепления в Законе Украины "О сельскохозяйственной кооперации" положение о том, что государственная поддержка сельскохозяйственных обслуживающих кооперативов осуществляется в соответствии с государственными и региональными программами за счет государственного и местных бюджетов в порядке, установленном законом, стала разработка и осуществление государственных целевых программ, направленных на развитие сельскохозяйственных обслуживающих кооперативов, Государственной целевой программы развития украинского села на период до 2015 года, а также региональных программ, некоторые из которых предусматривают задачи и мероприятия по совершенствованию нормативно-правовой базы, регламентирующей деятельность сельскохозяйственных обслуживающих кооперативов, предоставление организационной поддержки созданию сельскохозяйственных обслуживающих кооперативов.

Ключевые слова: теоретико-правовые начала, взаимоотношения государства и кооперативных организаций, система кооперативных организаций (система кооперации), права и законные интересы кооперативных организаций и их членов.

Lavryk, H. V. Theoretical and Legal Bases of Relations between the State and Cooperative Organizations in Ukraine

The article is devoted to the research of real positive importance of theoretical and legal bases of relations between the state and cooperative organizations for ensuring the rights and legitimate interests of cooperative organizations and their members, development maximum promoting and strengthening their economic independence. It refers to the prospects and possibilities to legislative and other normative and legal acts contributions of general theoretical terms due to which the practice of potentially effective procedures and mechanisms for relations between public authorities and local governments and whole cooperative organizations system in Ukraine acquires certain persistent features. Attention is drawn to the fact that the logical basis for fixing in the Law of Ukraine "On Agricultural Cooperation" the provision that state support of agricultural service is conducted according to state and regional programs at the state and local budgets in the procedure prescribed by law, became the making and implementation of national target programs aimed at the development of agricultural service cooperatives, The State Target Program of Development of Ukrainian Village until 2015, as well as regional programs, some of which include objectives and measures to improve the normative and legal basis governing the activities of agricultural service cooperatives providing organizational support for the establishment of agricultural service cooperatives.

Keywords: *theoretical and legal bases, relations between the state and cooperative organizations, cooperative organizations system (cooperation system), the rights and legitimate interests of cooperative organizations and their members.*

